

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
**«Правове регулювання статусу суб'єктів сектору безпеки: актуальні
проблеми»**

Виконав студент 2 курсу, ЗМНБ-21
Спеціальності 256 «Національна безпека (за
окремими сферами
забезпечення і видами діяльності)»
Сиротюк Роман Юрійович

Керівник – кандидат політичних наук, доцент
Мартинюк Роман Станіславович
Рецензент – Голова громадської організації
“Центр соціальної взаємодії та ініціативи”
Хомич Тетяна Миколаївна,

Острог, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ.....	8
1.1. Теоретичні аспекти правового регулювання сектору безпеки.....	8
1.2. Поняття, зміст та правова природа суб'єктів сектору безпеки.....	12
1.3. Загальна характеристика системи суб'єктів сектору безпеки.....	17
<i>Висновки до розділу 1.....</i>	22
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ЗАГАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ.....	24
2.1. Правовий статус Верховної Ради України як суб'єкта забезпечення сектору безпеки.....	24
2.2. Правовий статус Президента України як гаранта забезпечення безпеки України.....	30
2.3. Кабінет Міністрів України як суб'єкт сектору безпеки.....	40
<i>Висновки до розділу 2.....</i>	48
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ.....	51
3.1. Особливості правового статусу Служби Безпеки України як суб'єкта забезпечення сектору безпеки.....	51
3.2. Рада національної безпеки і оборони України та Міністерство оборони України як спеціальні суб'єкти сектору безпеки: особливості функціонування та проблемні аспекти правового статусу.....	54
<i>Висновки до розділу 3.....</i>	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Згідно із Конституцією України, безпека людини визнається, серед іншого, найвищою соціальною цінністю в Україні. В умовах повномасштабної військової агресії російської федерації питання забезпечення та удосконалення правового статусу вітчизняних суб'єктів безпекового сектору набуває особливого значення та актуальності.

Завдання забезпечення національної безпеки і оборони мають бути в діяльності держави позачерговими, оскільки від стану національної безпеки залежить саме існування держави. Національна безпека держави не може розглядатися як якесь ізольоване, відокремлене від суспільного життя явище.

Проблеми адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки України досі не дістали належного висвітлення в науковій літературі. Разом із тим, аналіз нормативно-правових актів у цій сфері показав, що значна кількість норм містять істотні недоліки та прогалини, є застарілими і не повною мірою відповідають сучасним реаліям. При цьому реформування та удосконалення правового статусу суб'єктів сектору безпеки має здійснюватися з урахуванням національних досягнень доктрини та позитивного зарубіжного досвіду (насамперед, європейського). Вказане вище обумовлює **актуальність теми дослідження.**

Метою дослідження є аналіз правового регулювання статусу суб'єктів сектору безпеки, виокремлення актуальних проблем нормативно-правової регламентації правового статусу вказаних суб'єктів у вітчизняній правовій системі, а також визначення шляхів подолання вказаних проблем в контексті забезпечення безпекового сектору в Україні. На основі поставленої мети визначено ряд **дослідницьких завдань:**

1. Надати загальну характеристику правового регулювання статусу суб'єктів сектору безпеки;
2. Розкрити теоретичні аспекти правового регулювання сектору безпеки;
3. Визначити поняття, зміст та правову природу суб'єктів сектору безпеки;

4. Дослідити загальну характеристику системи суб'єктів сектору безпеки;
5. Визначити особливості та проблемні аспекти правового регулювання статусу загальних суб'єктів сектору безпеки;
6. Дати аналіз правовому статусу Верховної Ради України як суб'єкта забезпечення сектору безпеки;
7. Розкрити правовий статусу Президента України як гаранта забезпечення безпеки України;
8. Дослідити Кабінет Міністрів України як суб'єкта сектору безпеки;
9. Проаналізувати особливості та проблемні аспекти правового регулювання статусу спеціальних суб'єктів сектору безпеки;
10. Визначити особливості правового статусу Служби Безпеки України як суб'єкта забезпечення сектору безпеки;
11. Розкрити особливості Ради національної безпеки і оборони України та Міністерства оборони України як спеціальних суб'єктів сектору безпеки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають, здійснюються та припиняються при реалізації правової регламентації суб'єктів сектору безпеки.

Предметом дослідження є актуальні проблеми правового регулювання статусу суб'єктів сектору безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: загальнотеоретичні та галузеві аспекти проблематики правового статусу суб'єктів безпекового сектору розробляли такі вчені-правознавці, як: О. М. Бандурка, С. А. Буткевич, А. І. Берлач, О. І. Безпалова, І. Ю. Гармашов, Ю. М. Гуленко, М. Г. Гуцало, І. П. Голосніченко, В. М. Горшеньов, В. В. Верхогляд, О. В. Джафарова, Р. А. Калюжний, В. Г. Комзюк, О. В. Кузьменко, С. О. Кузніченко, В. П. Ліпкан, Р. В. Миронюк, В. Я. Настюк, О. В. Негодченко, А. В. Носач, В. І. Олефір, В. Ф. Опришко, Г. П. Пожидаєв, А. О. Собакарь, А. А. Стародубцев, В. В. Сокурєнко, В. А. Трофімцов, М. М. Тищенко, А. Е. Фоменко, С. О. Шатрава, О. С. Юнін та інші.

Крім цього, вагоме значення для аналізу досліджуваного інституту у вітчизняній доктрині мають наукові доробки С. П. Пономарьова, І. П. Катеринчука, К. І. Долженка та В. В. Сокурєнка, дисертаційні дослідження яких стосуються окремих питань, пов'язаних із проблемними аспектами правового статусу суб'єктів безпекового сектору України.

Однак, констатуємо, що незважаючи на вагомий доробок вищевказаних науковців, питання удосконалення правового статусу суб'єктів сектору безпеки України в контексті військової агресії російської федерації залишається недослідженою політико-правовою категорією в комплексі.

Джерелами дослідження є Конституція України як Основний закон нашої держави, інші Закони України (насамперед, «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014, «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998, «Про оборону України» від 06.12.1991 та інші Закону України), а також ряд підзаконних нормативно-правових актів (Постанова Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання» від 04.12.2014, Указ Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство оборони України» від 26.11.2014, тощо), а також інші нормативно-правові акти.

Окрім цього, в якості джерел дослідження використана судова практика, зокрема Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони» від 25.02.2009 № 5-рп/2009.

Також джерельну базу дослідження становлять монографії, підручники, дисертації, автореферати, наукові статті, а також електронні ресурси у сфері правового статусу суб'єктів сектору безпеки.

Методами дослідження є формально-юридичний метод, який застосовується для розкриття і аналізу юридичних понять, явищ (наприклад, для розкриття поняття безпеки, сектору безпеки, інституту Президента України, суб'єкта сектору безпеки, тощо); метод аналізу, за допомогою якого в комплексі досліджуються характерні риси реформування суб'єктів сектору безпеки в контексті воєнної агресії російської федерації; історичний метод, за допомогою якого досліджується становлення та розвиток окремих суб'єктів сектору безпеки; компаративістський (порівняльно-правовий) метод використовується для порівняння особливостей правового регулювання статусу суб'єктів сектору безпеки в Україні та зарубіжних державах.

Практичне значення дослідження полягає у аналізі правового регулювання статусу суб'єктів сектору безпеки, виокремленні актуальних проблем нормативно-правової регламентації правового статусу вказаних суб'єктів у вітчизняній правовій системі, а також у визначенні шляхів подолання вказаних проблем в контексті забезпечення безпекового сектору в Україні. Науково-практичний результат дослідження може бути використаний у подальших наукових працях щодо вказаної проблеми магістерського дослідження.

Структура дослідження передбачає наявність трьох розділів. Перший розділ поділяється на 3 підрозділи. В ньому досліджуються загальні аспекти правового регулювання статусу суб'єктів сектору безпеки. Зокрема, у розділі проаналізовано теоретичні аспекти правового регулювання сектору безпеки, визначено поняття, зміст та правову природу суб'єктів сектору безпеки, а також досліджено загальну характеристику системи суб'єктів сектору безпеки. Науково-практичний результат дослідження загальних аспектів правового регулювання статусу суб'єктів сектору безпеки викладені у висновках до розділу 1. Другий розділ магістерського дослідження складається із трьох підрозділів, в яких проаналізовано особливості та проблемні аспекти правового регулювання статусу загальних суб'єктів сектору безпеки. Зокрема, визначено правовий статус Верховної Ради України як суб'єкта забезпечення сектору

безпеки, правовий статус Президента України як гаранта забезпечення безпеки України, а також проаналізовано правовий статус Кабінету Міністрів України як загального суб'єкта сектору безпеки. Науково-практичний результат дослідження особливостей правового регулювання загальних суб'єктів сектору безпеки викладені у висновках до розділу 2. Третій розділ складається із двох підрозділів, в яких досліджено особливості правового статусу Служби Безпеки України та правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення сектору безпеки, а також особливості Ради національної безпеки і оборони України і Міністерства оборони України як спеціальних суб'єктів сектору безпеки.

Заключною частиною дослідження є висновки та список використаних джерел. Загальна кількість сторінок – 75.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ

1.1. Теоретичні аспекти правового регулювання сектору безпеки

Вітчизняний законодавець не надає легальної та чіткої дефініції інституту «сектору безпеки» у чинній системі права. В свою чергу, юридична категорія «безпеки» займає вагоме місце у Конституції України. Так, у статті 3 Основного закону України безпека людини визнається, серед іншого, найвищою соціальною цінністю в Україні¹.

В подальшому в тексті Конституції України юридична категорія «безпеки» згадується неодноразово. Зокрема, у статті 16 Основного закону України закріплено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. У статті 17 Конституції України зазначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу; забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. У статті 18 вказаного вище Закону закріплено, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки....».

Спеціальним нормативно-правовим актом у сфері регламентації сектору безпеки є Закон України «Про національну безпеку України». Так, у вказаному нормативно-правовому акті сектор безпеки і оборони визначається чинним

¹ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2022)

законодавцем як система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України².

У названому Законі вітчизняний парламент закріпив 4 види безпеки та надав їх дефініцію:

1. Воєнна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз;

2. Громадська безпека і порядок – захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз;

3. Державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру;

4. Національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

² Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text> (дата звернення 15.11.2022)

Доктрина безпекового сектору визначає досліджувану категорію неоднозначно, оскільки науковці не визначили єдиного підходу до визначення поняття сектору безпеки та виокремлення його сутнісних ознак. Так, зокрема, на думку автора військового енциклопедичного словника Н. Огаркова, донині поняттями, які офіційно вживаються у цьому секторі, були і є «сфера національної безпеки та оборони», «сфера воєнної безпеки», «воєнна сфера», «Воєнна організація держави», тощо. Вони вживаються у різних нормативно-правових актах і не втратили своєї актуальності й досі. Однак поняття «сектор безпеки» застосовується дедалі більше, зокрема й у контексті реалізації прийнятої Стратегії національної безпеки України. На жаль, у багатьох наукових джерелах це поняття трактується розширено, є спроби охопити ним всю систему національної безпеки держави або підмінити це поняття іншим, або звести його лише до однієї сфери (воєнної) чи структурного компонента (суб'єкта забезпечення воєнної безпеки)³.

Наведене свідчить про багатокомпонентність поняття «сектор безпеки і оборони», що, в свою чергу має ряд функцій котрі регулюються законодавчими інструментами – Конституцією та законами України. У той же час, Тлумачний словник української мови під словом «сектор» розуміє: 1) частина круга, обмежена дугою і двома радіусами; 2) частина народного господарства з визначеними економічними і соціальними рисами; 3) відділ в установі або організації⁴. Що й спростовує позицію щодо можливого зловживання та розширення або включення/виключення окремих елементів із понять «сфера національної безпеки та оборони», «сфера воєнної безпеки», «воєнна сфера», оскільки всі наведені поняття є тотожними своєму змісту в незалежності від заміни терміна «сфера» на «сектор».

Безперечно, термін «сектор безпеки України» ще не набув широкого вжитку і не є усталеним, оскільки в державотворчу практику був

³ Военный энциклопедический словарь : пред. гл. ред. комиссии Н. В. Огарков. М.: Воениздат, 1984. С. 50.

⁴ Тлумачний словник української мови: понад 12500 статей (близько 40000 слів). За ред. д-ра філол. наук, проф. В. С. Калашникова. 2-ге вид., випр. і доп. Х.: Прапор, 2006. С. 744.

запроваджений нещодавно. У той же час він повинен у подальшому набувати все більш чітко виражених рис, й охопивши відповідні елементи, об'єднати їх у чітку структуру та замінити термін «воєнна організація»⁵. Разом із тим слід зазначити, що формування такого утворення на українських теренах не повинно призвести до створення «держави в державі» із закритим режимом функціонування та з відсутністю доступу інститутів громадянського суспільства до контролю над його складовими⁶. Досить слушно та змістовно С. Поляков указує на неможливість повної ізоляції та функціонування в режимі таємності сектору безпеки і оборони України, оскільки в будь-якому випадку, основоположні засади та напрями все одно визначаються народом України безпосередньо, або через його представників у владі – Президента України та народних депутатів України.

Поряд із цим, на наш погляд, у питанні тлумачення поняття «сектор безпеки і оборони», найбільш ґрунтовним є визначення надане в межах дисертаційного дослідження С. Пономарьова, котрий пропонує сектор безпеки України розуміти як сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави. Відповідно до головних видів безпеки, які дістали поширення в Українській державі, автор пропонує розрізняти три основні елементи сектору безпеки:

- 1) особиста безпека громадян, громадський порядок тощо, які забезпечуються правоохоронними органами;
- 2) національна безпека – забезпечується спецслужбами;
- 3) військова безпека – забезпечується Воєнною організацією України⁷.

Автором також доведено, що відносини, пов'язані з державним регулюванням сектору безпеки і оборони, є предметом адміністративного права, оскільки виникають між суб'єктами публічної влади, регламентуються

⁵ Бейкун А. Л., Ромашко О. М. Правове регулювання сектору безпеки і оборони: сутність та зміст. Юридична наука, 3 (105). С. 133.

⁶ Поляков С. Ю. Особливості статусу та місце Збройних Сил України у структурі сектора оборони держави. Часопис Київського університету права. 2013/3. URL: <http://surl.li/unos> (дата звернення 15.11.2022)

⁷ Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2018. С. 39-40.

адміністративно-правими нормами і мають управлінський, правоохоронний та публічно-сервісний характер.

Отже, на наш погляд, правовим регулюванням сектору безпеки є спектр регламентованих державою нормативно-правових актів, що встановлюють основи функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення національної та військової безпеки, а також особистої безпеки громадян, громадського порядку.

1.2. Поняття, зміст та правова природа суб'єктів сектору безпеки

У процедурі реалізації та забезпечення національної безпеки активну участь беруть різні інститути. На підставі чітко регламентованих нормативно-правових актів, такі інститути наділені правосуб'єктністю та повноваженнями для реалізації своєї легально закріпленої компетенції. Як ми відзначали вище, забезпечення національної безпеки є однією з ключових функцій держави, тому весь обсяг діяльності щодо реалізації цієї функції покладено на сектор безпеки, який, в свою чергу, складається із взаємоз'язаної та взаємодоповнюючої системи суб'єктів.

Вітчизняний законодавець у п. 16 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» закріпив чіткий перелік суб'єктів, які входять до безпекового сектору. Так, зокрема, сектор безпеки і оборони – це система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та

громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України⁸.

Цікаво, що в цьому переліку не зазначені органи місцевого самоврядування як суб'єкти сектору безпеки. Органи місцевого самоврядування відіграють вагомую роль у забезпеченні безпеки, їх діяльність як суб'єктів безпекового сектору регламентується вищевказаним нормативно-правовим актом. Окрім цього, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» містить деталізовані повноваження у сфері забезпечення безпеки на території відповідно територіальної громади. Тому, на наш погляд, в п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» при визначенні поняття «сектор безпеки і оборони» вітчизняний законодавець технічно упустив органи місцевого самоврядування як окремого суб'єкта сектору безпеки.

У відповідності до положень статті 12 вищеназваного закону, сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України. До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної

⁸ Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text> (дата звернення 15.11.2022)

безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Ми погоджуємось із вітчизняним дослідником С. П. Пономарьовим, який вказує, що до вищевказаного переліку суб'єктів безпекового сектору можна додати також Державне бюро розслідувань, Антимонопольний комітет України, Національне агентство з питань протидії корупції, Незалежний антикорупційний комітет з питань оборони, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних діянь та інших злочинів, інші відомства та організації⁹.

Суб'єктом права може бути юридична або фізична особа, здатна здійснювати суб'єктивні права і виконувати юридичні обов'язки. Для суб'єкта права притаманними є дві основні ознаки, а саме: – це особи, учасники суспільних правовідносин (фізичні особи, організації, установи, підприємства), які за своїми особливостями фактично можуть бути носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків; – це особи, які реально здатні брати участь у правовідносинах, набули властивості суб'єкта права в силу юридичних норм. Іншими словами, юридичні норми утворюють обов'язкову основу виступу індивідів, організацій, громадських утворень як суб'єктів права¹⁰.

Суб'єкт сектору безпеки і оборони як носій делегованих йому адміністративно-правовими нормами прав і обов'язків у сфері забезпечення національної безпеки має право вступати у відповідні правовідносини з питань охорони територіальної цілісності України, її суверенності і незалежності, забезпечення законності і правопорядку, захисту прав і свобод людини та громадянина. Суб'єкти сектору безпеки і оборони, виходячи із адміністративно-правового регулювання їх діяльності, можна поділити на кілька груп:

⁹ Пономарьов С. П. Сектор безпеки України: поняття, ознаки, зміст. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2017 рр.): зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 лист. 2017 р.). Х.: ХНУВС, 2017. С. 237.

¹⁰. Суб'єкт права. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

а) за порядком утворення – державні (органи державної влади); недержавні (органи місцевого самоврядування); об'єднання громадян (інститути громадянського суспільства);

б) за компетенцією – загальні (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), спеціальні (Міністерство оборони України, МВС України, Служба безпеки України інші міністерства і відомства з повноваженнями в сфері національної безпеки) – відзначимо, що на наш погляд, саме така класифікація суб'єктів сектору безпеки є найбільш оптимальною, що розкриємо в наступних розділах магістерського дослідження;

в) за персональним складом: колективні (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, громадські об'єднання), індивідуальні (громадяни, фахівці, експерти, політики та ін.)¹¹;

г) за тривалістю діяльності: постійні (органи поліції, військові частини, органи служби безпеки); тимчасові (слідчі комісії Парламенту), виборні (органи місцевого самоврядування);

д) за спрямованістю діяльності: внутрішнього функціонування (органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, органи поліції); зовнішнього (Президент України, Міністерство закордонних справ України, Служба зовнішньої розвідки України тощо).

Адміністративно-правовий статус суб'єкта сектору безпеки і оборони, будучи різновидом галузевого правового статусу, визначає його місце у конкретній галузі права. Адміністративно-правовий статус суб'єкта сектору безпеки і оборони є спеціальним статусом й ідентифікує відповідного суб'єкта права в системі правовідносин у сфері забезпечення національної безпеки в конкретний час з конкретними повноваженнями, завданнями і відповідальністю.

¹¹ Пономарьов С. П. Загальна характеристика адміністративно-правового статусу суб'єктів сектору безпеки і оборони. Наукові записки. Серія: Право / редкол.: Є. Ю. Соболь, В. Г. Гриценко, О. В. Батанов та ін. Вип. 5. Кропивницький: ТОВ «Полімед-Сервіс», 2018. С. 69.

Суб'єкт сектору безпеки – це структурно організовані спільноти людей з органами управління, які формуються на нормативно-правовій основі з персоналу, здатного виконувати визначені законом функції забезпечення національної безпеки. Сутність діяльності суб'єкта безпеки і оборони полягає в цілеспрямованому впливі на об'єкти (колективи людей) для досягнення наміченої мети в забезпеченні безпеки в певному сегменті національної безпеки.

Адміністративно-правовий статус суб'єктів сектору безпеки і оборони проявляється через функції, яким притаманні спільні ознаки, а саме: – їхня діяльність врегульована законом України; – вони наділені владними повноваженнями і використовують їх в міру необхідності; – здійснюють нормативно-правове регулювання процесу управлінського впливу на об'єкти; – їхня діяльність носить безперервний оперативний характер; – їхня структура побудована на службовій ієрархії, підпорядкованості одних елементів іншим; – діяльність суб'єктів сектору безпеки здійснюється професійним апаратом спеціально підготовленим для виконання функції забезпечення безпеки і оборони; – функціонування суб'єктів безпеки і оборони здійснюється за певними напрямками, визначеними законами в певних галузях забезпечення безпеки і оборони (охорона правопорядку, розвідка, контррозвідка, оборона території, боротьба з злочинністю тощо); – конкретні завдання суб'єктів безпеки і оборони реалізуються через виконання низки функцій, створеними спеціально для цього структурними підрозділами. Система суб'єктів забезпечення безпеки і оборони є інструментом реалізації цілей та завдань державного управління щодо процесів, які відбуваються в суспільному житті, як засіб конкретизації загальних функцій державного управління у певних сферах суспільного життя¹².

¹² Державне управління: теорія і практика: моногр. / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Юрінком Інтер, 1998. С. 25-26.

Суб'єкти сектору безпеки мають становити певну взаємопов'язану та взаємно узгоджену систему уповноважених державних і недержавних органів, установ, організацій та об'єднань громадян і окремих громадян, діяльність яких пов'язана з забезпеченням національної безпеки.

Правовий статус суб'єкта сектору безпеки – це регламентоване правовими нормами становище елементів суб'єкта (органів, підрозділів, особистості), яке визначається через мету їх створення (забезпечення безпеки), обґрунтовується завданнями та функціями цих елементів, сукупність прав (повноважень), обов'язків і завдань та відповідальності суб'єкта забезпечення безпеки в сфері національної безпеки. Правовий статус суб'єкта безпеки визначається такими основними елементами, як компетенція і повноваження, мета його створення, завдання і цілі, функції і принципи діяльності, відповідальність, правові і соціальні гарантії діяльності. Обов'язковою передумовою формування державної політики з забезпечення національної безпеки України є законодавче визначення суб'єктів сектору безпеки, їх компетенції та повноважень, досконале правове регулювання їх діяльності.

Як наголошує Ю. О. Масенко, невизначеність у тому, яке саме місце посідає певний державний орган чи будь-яке інше підприємство, установа чи організація, або об'єднання громадян у процесі формування, реалізації та контролю за реалізацією державної політики, призводить до дублювання і виконання одних і тих самих функцій різними органами держави¹³. Розмежування повноважень суб'єктів сектору безпеки і оборони має бути враховане в подальшому реформуванні системи суб'єктів забезпечення національної безпеки з метою усунення дуалізму державних органів та забезпечення функціональної спрямованості ефективності повноважень.

1.3. Загальна характеристика системи суб'єктів сектору безпеки

¹³ Масенко Ю. О. Державна інформаційна політика України: організаційно-правові аспекти здійснення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2011. С. 60.

Узагальнюючим фактором об'єднання в цілісну систему суб'єктів безпеки є те, що вони своєю діяльністю забезпечують національну безпеку. Вживаючи поняття «національна безпека», необхідно виходити з того, що не йдеться про безпеку певної нації, в розумінні поняття «національної» в етнічному сенсі.

Під системою суб'єктів сектору безпеки слід розуміти сукупність державних і недержавних органів, інститутів громадянського суспільства і громадян, уповноважених відповідно до закону на діяльність в сфері забезпечення національної безпеки, які в межах наданих їм повноважень здійснюють постійно або тимчасово, цілеспрямовану та узгоджену діяльність з використанням відповідних форм та методів з метою забезпечення суверенності і незалежності, територіальної цілісності України, охорони законності і правопорядку, захисту прав і свобод людини.

Система суб'єктів безпекового сектору складається із підсистем, якими є окремі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, окремі інститути громадянського суспільства та окремі фізичні особи. Наприклад, такими підсистемами в системі безпекового сектору Міністерства внутрішніх справ України є Національна поліція, Національна гвардія, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державна прикордонна служба, сервісні центри, тощо. Найменшим елементом такої системи є окремі посадові особи суб'єктів безпеки, наприклад, міністр, керівник департаменту, управління, тощо¹⁴.

Аналізуючи правові основи функціонування безпекового сектору в Україні слід констатувати, що сектор безпеки складається із системи компетентних органів державної влади та місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, які, в свою чергу, мають свою структуру та принципи функціонування, що робить їх підсистемами сектору безпеки.

¹⁴ Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підруч. К.: НАДУ, 2021. С. 112-113.

Функція системи полягає в реалізації певних принципів або діяльності, зовнішньому прояві властивостей в певній сфері суспільних відносин. Такими функціями сектору безпеки і оборони є забезпечення територіальної цілісності, протидія зовнішній агресії, захист державного кордону, забезпечення національної безпеки і оборони, економічної безпеки, екологічної безпеки, захист прав і свобод людини і громадянина та інші. Функції системи виступають як спосіб, напрям діяльності з метою досягнення певного стану системи¹⁵.

Важливою рисою системи суб'єктів безпекового сектору є її соціальних характер, оскільки система побудована з підсистем, які в свою чергу складаються із окремих груп людей, які об'єднані спільною метою та функціями, тобто утворені для виконання конкретних завдань (забезпечення безпеки в тій чи іншій сфері).

В межах вказаної системи суб'єкти сектору безпеки здійснюють обмін ресурсами/інформацією, активно взаємодіють з іншими інституціями, в той же час мають закритий характер функціонування. Наприклад, такими складовими системи суб'єктів безпекового сектору є Служба безпеки України, Державна служба охорони, Служба зовнішньої розвідки, Міністерство оборони України, тощо.

Система сектору безпеки є програмно-цільовою, оскільки реалізує певні програми діяльності з вирішення соціальних проблем, зокрема таких, як Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»¹⁶, Закон України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської

¹⁵ Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2018. С. 36.

¹⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення 15.11.2022)

областях»¹⁷, Річна Національна програма співробітництва Україна – НАТО на 2015 рік.

Компетенція ключових суб'єктів сектору безпеки України буде проаналізована в наступних розділах магістерського дослідження, однак констатуємо, що систему суб'єктів безпекового сектору на підставі закріплених у чинній Конституції України повноважень на загальному рівні забезпечує Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в вітчизняній правовій системі; Президент України як глава держави та гарант забезпечення сектору безпеки в нашій державі; Кабінет Міністрів України як вищий орган в системі органів виконавчої влади. При цьому, відзначаємо, що участь фізичних осіб у функціонуванні безпекового сектору передбачено в ряді нормативно-правових актів, серед яких варто виділити Закони України «Про боротьбу з тероризмом», «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів», «Про запобігання корупції», «Про протидію торгівлі людьми» та багато інших.

Систему та структуру сектору безпеки об'єднують цілі і завдання діяльності суб'єктів забезпечення безпеки, матеріальні, фінансові, технічні, інформаційні та інші ресурси, надані державою для забезпечення національної безпеки, адміністративно-правова база регулювання правовідносин в сфері сектору безпеки, зовнішньо і внутрішньо системні зв'язки, взаємодія між суб'єктами сектору безпеки та загальні функції забезпечення національної безпеки України.

Підсумовуючи, наголосимо, що до базових ознак категорії «система сектору безпеки» слід віднести: 1) суб'єктів сектору безпеки; 2) нормативно-правові акти, які регламентують їх діяльність щодо виконання покладених на

¹⁷ Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення 15.11.2022)

них завдань; 3) правові інструменти, які останні можуть застосовувати з метою забезпечення національної безпеки; 4) правові зв'язки тощо. Таким чином, організація і управління сектором безпеки здійснюється на основі єдності системи і службової ієрархії та підпорядкованості. Суспільні відносини, що виникають в сфері безпеки держави регулюються, перш за все, адміністративним правом. Норми адміністративного права встановлюють і закріплюють порядок формування (створення, реорганізацію, ліквідацію) суб'єктів сектору безпеки, наділення їх повноваженнями, закріплення компетенції, розподіл функціональних обов'язків посадових осіб. Удосконалення сектору безпеки в системі національної безпеки, особливо, обороноздатності держави є першочерговими з огляду на військову агресію російської федерації.

Висновки до розділу 1

Отже, в ході дослідження загальних теоретико-правових аспектів правового статусу суб'єктів сектору безпеки зроблено наступні висновки:

1. Вітчизняний законодавець не надає легальної та чіткої дефініції інституту «сектору безпеки» у чинній системі права. В свою чергу, юридична категорія «безпеки» займає вагоме місце у Конституції України. Так, у статті 3 Основного закону України безпека людини визнається, серед іншого, найвищою соціальною цінністю в Україні. На наш погляд, правовим регулюванням сектору безпеки є спектр регламентованих державою нормативно-правових актів, що встановлюють основи функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення національної та військової безпеки, а також особистої безпеки громадян, громадського порядку.

Ми погоджуємось із вітчизняним дослідником С. Пономарьовим, який пропонує сектор безпеки України розуміти як сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави. Відповідно до головних видів безпеки, які дістали поширення в Українській державі, вказаний український дослідник пропонує розрізняти три основні елементи сектору безпеки: 1) особиста безпека громадян, громадський порядок тощо, які забезпечуються правоохоронними органами; 2) національна безпека – забезпечується спецслужбами; 3) військова безпека – забезпечується Воєнною організацією України.

2. Суб'єкт сектору безпеки і оборони – це структурно організовані спільноти людей з органами управління, які формуються на нормативно-правовій основі з персоналу, здатного виконувати визначені законом функції забезпечення національної безпеки. Сутність діяльності суб'єкта безпеки і оборони полягає в цілеспрямованому впливу на об'єкти (колективи людей) для досягнення наміченої мети в забезпеченні безпеки в певному сегменті національної безпеки. Суб'єкти сектору безпеки і оборони, виходячи із

адміністративно-правового регулювання їх діяльності, можна поділити на кілька груп:

а) за порядком утворення – державні (органи державної влади); недержавні (органи місцевого самоврядування); об'єднання громадян (інститути громадянського суспільства);

б) за компетенцією – загальні (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), спеціальні (Міністерство оборони України, МВС України, Служба безпеки України інші міністерства і відомства з повноваженнями в сфері національної безпеки) – відзначимо, що на наш погляд, саме така класифікація суб'єктів сектору безпеки є найбільш оптимальною, що розкриємо в наступних розділах магістерського дослідження;

в) за персональним складом: колективні (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, громадські об'єднання), індивідуальні (громадяни, фахівці, експерти, політики та ін.);

г) за тривалістю діяльності: постійні (органи поліції, військові частини, органи служби безпеки); тимчасові (слідчі комісії Парламенту), виборні (органи місцевого самоврядування);

д) за спрямованістю діяльності: внутрішнього функціонування (органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, органи поліції); зовнішнього (Президент України, Міністерство закордонних справ України, Служба зовнішньої розвідки України тощо).

3. Під системою суб'єктів сектору безпеки слід розуміти сукупність державних і недержавних органів, інститутів громадянського суспільства і громадян, уповноважених відповідно до закону на діяльність в сфері забезпечення національної безпеки, які в межах наданих їм повноважень здійснюють постійно або тимчасово, цілеспрямовану та узгоджену діяльність з використанням відповідних форм та методів з метою забезпечення суверенності і незалежності, територіальної цілісності України, охорони законності і правопорядку, захисту прав і свобод людини.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ЗАГАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ

2.1. Правовий статус Верховної Ради України як суб'єкта забезпечення сектору безпеки

Конституційно-правовий статус Парламенту України закріплений у IV розділі Конституції України. Так, зокрема, згідно статті 75 Основного закону України, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Відповідно до статті 76 Конституції України, конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років¹⁸.

Чинна Конституція України закріпила якісно нову організацію державної влади. Верховна Рада України остаточно втратила колишній статус найвищого органу державної влади та вперше набула всіх основних рис парламенту України – єдиного, загальнонаціонального, представницького, колегіального, виборного, однопалатного, постійно діючого органу законодавчої влади України¹⁹.

Нормативно-правова база забезпечення збалансованої взаємодії глави держави з Парламентом України є суперечливою, зокрема з питання нерівності політико-правових засобів Президента України та Верховної Ради України щодо дострокового припинення повноважень один одного. З одного боку, як показала практика державотворення в Україні, Президент України здатен

¹⁸ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2022)

¹⁹ Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи. К.: Атіка. 2016. С. 117.

реально достроково припинити повноваження Парламенту України, фактично за простою і зрозумілою всім процедурою. Натомість, Верховна Рада України через ряд суттєвих та фундаментальних недоліків у нормативно-правовій регламентації інституту імпічменту глави держави реально впливати на Президента України за допомогою засобу дострокового припинення його повноважень не здатна.

Порівнюючи нормативно-правове регулювання взаємовідносин глави держави і парламенту за редакціями Конституції 1996 та 2004 рр., слід констатувати, що обидві редакції не вирішують наявних проблем інституту імпічменту Президента України. Натомість, в редакції Конституції України 2004 р. Парламент відіграє ключову роль у формуванні Кабінету Міністрів України, призначенні керівників більшості органів виконавчої влади, а також відтепер надає згоду на звільнення главою держави Генерального Прокурора України. Також дана редакція вирішує проблеми інституту промульгації законів²⁰.

Політико-правові взаємовідносини Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України повинні здійснюватися на засадах взаємоконтролю (за допомогою конституційно-правових механізмів впливу один на одного в системі стримувань і противаг) та співпраці. Пріоритетною функцією Уряду України як вищого органу в системі органів виконавчої влади є правозастосовча, яка полягає у втіленні в життя рішень і актів парламенту України, у реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави тощо.

На нашу думку, першочерговим завданням законодавця у сфері політико-правових взаємовідносин Уряду України та парламенту України є подолання так званої «слабкості» Кабінету Міністрів України у відносинах з Верховною Радою України, а також у системі стримувань і противаг взагалі. На сьогоднішній же день у державно-правовій практиці зустрічаються явні

²⁰ Костюченко О. А. Конституційне право України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2011. С. 76.

прогалини в законодавстві, які дають можливість Верховній Раді України зловживати своїми повноваженнями щодо Кабінету Міністрів України.

Верховна Рада України є загальним суб'єктом сектору безпеки, який відіграє фундаментальну роль у функціонуванні всієї системи суб'єктів безпекового сектору, визначення «правил гри» та принципів функціонування сектору безпеки, а також загального врегулювання безпекового сектору з огляду на ключову функцію вітчизняного парламенту – законодавча діяльність. З огляду на вказане, ми погоджуємось із позицією українського дослідника С. П. Пономарьова, який відзначає, що якщо тлумачити сектор безпеки України через сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави, Верховну Раду України слід визначати основною ланкою сектору безпеки і оборони України²¹.

Особливості функціонування вітчизняного парламенту як суб'єкта сектору безпеки зумовлене колегіальним характером цієї інституції та досить широкою компетенцією. За легальними результатами форми діяльності Верховної Ради України поділяються на правові та неправові (які, в свою чергу поділяються на організаційні та матеріально-технічні). Серед правових форм функціонування Верховної Ради України слід виділяти законодавчу, установчу, правозастосовчу та контролю. Методами діяльності вітчизняного парламенту у сфері забезпечення національної безпеки є планування, метод вироблення та прийняття рішень, контрол за виконанням прийнятих рішень, координацію, тощо²².

У відповідності до статті 85 Основного закону України, у сфері забезпечення безпеки до основних повноважень Верховної Ради України слід віднести наступні: 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції; 2) призначення всеукраїнського

²¹ Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2018. С. 177.

²² Ворона П. В., Мучник А. М. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: навч.-метод. посіб. Полтава: ПП Шевченко, 2010. С. 57.

референдуму з питань, визначених статтею 73 Конституції; 3) прийняття законів у сфері національної безпеки; 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього з питань національної безпеки, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики національної безпеки; 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науковотехнічного, військового, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією; 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України; 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; 10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпичменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції; 11) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Уряду, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України; 12) призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України; 13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону; 14) затвердження рішень про надання Україною позик й економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій

позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням; 15) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні; 16) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України; 17) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України; 18) встановлення державних символів України; 19) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора; висловлення недовіри Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади; 20) призначення на посади третини складу Конституційного Суду України; 21) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 22) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; 23) надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України; 24) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом; 25) затвердження переліку об'єктів права державної

власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності²³.

Вітчизняний парламент має і інші повноваження у сфері забезпечення національної безпеки України (серед них варто виділити створення слідчих комісій, прийняття процедурних рішень у сфері сектору безпеки, а також суб'єктивне право Верховної Ради України як політико-правової інституції робити заяви). Враховуючи, що Верховна Рада України є основою сектору безпеки України, кожне повноваження та функції, які виконує цей орган, так чи інакше впливають на рівень безпеки нашої держави.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України № 22-VIII від 4 грудня 2014 року²⁴, до предметів відання комітету з питань національної безпеки і оборони віднесено: національну безпеку України; законодавче забезпечення діяльності органів служби безпеки, розвідки і контррозвідки, органів прикордонної служби, захист державної таємниці; правовий режим державного кордону, воєнного та надзвичайного стану; оборонно-промисловий комплекс, державну систему страхового фонду документації, військове та військовотехнічне співробітництво України з іншими державами, а також участь України в міжнародних миротворчих операціях; державну політику у сфері оборони; боротьбу з тероризмом; здійснення цивільного, у тому числі парламентського, контролю над Воєнною організацією держави; військову службу, Збройні Сили України та їх реформування; військові формування, утворені відповідно до законів України; альтернативну (невійськову) службу; соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей; військову науку та освіту; державну систему спеціального зв'язку.

²³ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2022)

²⁴ Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: Постанова Верховної Ради України від 04.12.2014 № 22-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015, № 1. Ст. 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22-19#Text> (дата звернення 15.11.2022)

Таким чином, Верховна Рада України має широке коло повноважень щодо забезпечення безпеки та оборони України, головним з яких є, звичайно, прийняття законів. Верховна Рада України як суб'єкт законодавчого забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони впливає на всі сфери функціонування сектору безпеки і оборони як адміністративно-правовими нормами, встановленими в законодавчих актах, так і парламентським контролем за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони. Відтак, Верховна Рада України як суб'єкт забезпечення сектору безпеки і оборони наділена рядом функцій, а саме: а) розглядає і вирішує питання державного і суспільного життя, що потребують врегулювання законами України; б) приймає закони України; в) здійснює установчі, контрольні, координаційні і міжнародні функції, передбачені Конституцією України.

2.2. Правовий статус Президента України як гаранта забезпечення безпеки України

При аналізі інституту Президента України як гаранта забезпечення безпеки України важливим є розуміння поняття його конституційно-правового статусу, під яким в науці конституційного права розуміють систему закріплених Конституцією та законами України фундаментальних і невідчужуваних прав та обов'язків, а також повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, посадових і службових осіб у різних сферах суспільних відносин. Серед ознак конституційно-правового статусу виокремлюють наступні:

- він є загальним (базовим) правовим статусом, визначеним нормами Конституції України та конституційного законодавства України;

- він займає пріоритетне становище серед інших галузевих статусів (адміністративно-правового, цивільно-правового, кримінально-правового тощо);
- має системотворчий характер (визначає на конституційному рівні загальні принципи правового регулювання);
- має політичний характер (поширюється на тих суб'єктів конституційно-правових відносин, які одночасно є суб'єктами політичних відносин та здійснюють політичну владу)²⁵.

Сьогодні конституційно-правовий статус Президента України характеризується, насамперед, тим, що він не є складовою законодавчої, судової чи виконавчої гілок влади. Хоча, за цілком обґрунтованим переконанням окремих науковців, він, за колом своїх функціональних обов'язків, тяжіє до виконавчої гілки влади²⁶. Згідно європейського політико-правового підходу до визначення конституційно-правового статусу глави держави, Президент виступає в якості арбітра в системі стримувань і противаг. Саме такого підходу дотримувався український законодавець при визначенні конституційно-правового статусу Президента України. Проте, прямо Основний Закон України не називає главу держави арбітром. Це часто породжує суперечності між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади і Президентом України. Натомість внесення такого положення було б прямою вказівкою представникам інших гілок влади на Президента України як на політичну фігуру, яка покликана вирішувати суперечки між ними і за якою в такому випадку зберігається «останнє слово» (за виключенням тих випадків, коли розгляд питань і прийняття кінцевих рішень покладено на інші органи державної влади, зокрема, судові). Тому вважаємо за необхідне внести відповідні зміни до Конституції України, як це, наприклад, закріплено в

²⁵ Кравчук В. М., Юхимюк О. М. Конституційно-правовий статус: питання дефініції: Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2010. № 25. С. 26.

²⁶ Мартинюк Р. С. Президент України в системі стримувань і противаг на сучасному етапі. Підприємництво, господарство і право. 2008. № 8. С. 29.

Конституції Французької Республіки (стаття 5 Конституції Французької Республіки передбачає, що «Президент Республіки ... забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування державних органів...»), які б визначали статус Президента України як арбітра, конкретні арбітражні повноваження, відповідальність державних органів за ігнорування або порушення цієї норми.

Переваги політичної системи держави, в якій Президент є реальним і юридично визнаним арбітром очевидні. Внаслідок значного обсягу повноважень й механізмів управління, що зосереджені в одній особі, інститут президента має особливі можливості оперативного попередження, обмеження, швидкого та ефективного вирішення протиріччя, кризи, що можуть нести небезпеку для суспільства²⁷. У такому контексті, як гарант додержання Конституції України, прав і свобод людини, Президент України покликаний виконувати стабілізуючу роль у функціонуванні державного механізму Республіки.

Ми вважаємо, що нерегламентованість статусу глави держави як арбітра є серйозною проблемою, яка впливає в тому числі і на безпековий сектор. Потреба у прямому закріпленні в Конституції України статусу глави держави як арбітра важлива і для уточнення досить неоднозначного, на нашу думку, положення статті 6 Конституції України, відповідно до якого державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Дана норма породжує досить логічне питання про те, чи здійснює Президент України державну владу відповідно до положень статті 6 Конституції України з огляду на ту обставину, що глава держави не належить до жодної з передбачених у цій статті гілок влади.

Відповідно до статті 102 Конституції України «Президент України є главою держави...»²⁸. Ряд дослідників, стверджують, що вищезазначене

²⁷ Мартинюк Р. С. Реалізація принципу поділу влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2007. С. 147.

²⁸ Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2022)

положення статті 102 Основного Закону України означає не те, що Президент України є вищим державним органом, а те, що він є вищим представником держави у її відносинах з іншими країнами²⁹. У державному механізмі України, побудованому на засадах поділу влади, Президент України має виступати лише одним із вищих органів державної влади, поряд із Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Конституційним Судом України. Термін «глава держави», відтак, має означати, що Президент України стоїть не над гілками влади (фактично всім апаратом держави), а між ними, забезпечуючи єдність державної влади та координацію у взаємодії її структурних елементів³⁰.

Звертаючись до аналізу сучасного конституційно-правового статусу Президента України, важливо відмітити, що конструкція механізму влади за змістом первинної редакції Конституції України у своїх головних рисах виразно нагадує П'яту Республіку у Франції. Принаймні, Основний Закон України безпосередньо сприйняв такі важливі атрибути П'ятої Республіки як спосіб формування Уряду, інститут парламентської відповідальності уряду, феномен дуалізму виконавчої влади, що перебувала під керівництвом двох суб'єктів – Прем'єр-Міністра України і Президента України. Проте інші важливі атрибути французького раціоналізованого парламентаризму 1958 року, зокрема, парламентська інвеститура Уряду та право Глави держави достроково припиняти повноваження Прем'єра лише за згодою останнього, які грають, без перебільшення, ключову й визначальну роль у забезпеченні реального балансу влад, були розробниками Основного Закону України «не помічені» і в первинній редакції (як і чинній) Конституції України відображення не знайшли. Тим не менше, приймаючи до уваги той факт, що в Україні запроваджена змішана форма правління (тобто раціоналізований парламентаризм), а змішана республіка за змістом Конституції України від 28 червня 1996 р. виявляла

²⁹ Слінько Т. М., Летнянчин Л. І., Колісник В. П. Конституційне право України: підручник. Харків: Право, 2020. С. 230.; Кравченко В. В. Конституційне право України. К.: Атіка, 2010. С. 210.

³⁰ Мартинюк Р. С. Реалізація принципу поділу влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2007. С. 146-147.

очевидну схожість із Французькою П'ятою Республікою, є очевидним і те, що визначення конституційно-правового статусу Президента України має здійснюватися саме з позицій французької конституційно-правової теорії раціоналізованого парламентаризму. Тут варто наголосити, що французька конституційно-правова теорія розглядає інститут глави держави насамперед у якості представника держави в цілому, гаранта національної єдності, який водночас покликаний забезпечувати наступництво і стабільність державної влади, взаємодію різних її гілок³¹.

Отож, закріплення конституційно-правового статусу Президента України в Основному законі України базується на відповідних положеннях про главу держави в Конституції П'ятої Республіки у Франції, хоча й має певні особливості. Зокрема, статус Президента України як арбітра не передбачений жодним нормативно-правовим актом, хоча французька модель інституту Президента основною ідеєю правового статусу глави держави передбачає саме арбітражні функції.

В контексті реалізації своїх повноважень у секторі безпеки Президентом України вагомим значення набуває фактор так званої «подвійності у виконавчій гілці влади». Так, зокрема, за французьким прототипом напівпрезидентського правління, запозиченим Україною, у вітчизняній політико-правовій системі існує подвійна структура влади, тобто так званий «дуалізм» виконавчої влади³². Чинна Конституція України не змогла подолати дуалізму виконавчої влади й чітко розмежувати повноваження глави держави та Уряду. Взаємовідносини в системі вищих органів державної влади залишаються невизначеними, Основний Закон України створює передумови для політичних протистоянь. Конституція України формально не відносить Президента України до жодної гілки влади, у той час як фактично саме він

³¹ Мартинюк Р. С. Проблеми визначення конституційно-правового статусу Президента України в умовах змішаної форми правління. Право України. 2009. № 5. С. 46-47.

³² Савчин М. В. Здійснення арбітражних функцій Президентом в умовах дуалізму виконавчої влади: проблема «співіснування». Юридична газета. 2016. № 19 (79). С. 7.

очолює виконавчу владу, оскільки мав доволі широкі повноваження щодо керівництва урядом та здійснення контролю за його діяльністю³³.

Дуалізм (від латинського *dualis* – двоїстий) у виконавчій владі передбачає, що її здійснення є прерогативою двох суб'єктів влади – глави держави та уряду. Правові основи існування дуалізму виконавчої влади завжди прямо або приховано закладені в конституціях відповідних держав. Так, стаття 10 Конституції Республіки Польща визначає, що виконавчу владу здійснюють Президент Республіки Польща та Рада Міністрів³⁴. У статті 3 Основного закону Фінляндії зазначено, що виконавча влада здійснюється Президентом Республіки, а також Державною радою, члени якої повинні користуватися довірою Едусканти – Парламенту Фінляндії³⁵.

Для характеристики дуалістичної моделі організації виконавчої влади застосовують переважно такі формулювання як «подвійний центр виконавчої влади», «складний центр виконавчої влади», «двоголова виконавча влада», «здійснення виконавчої влади президентом та урядом» та інші.

Дуалізм виконавчої влади слід розуміти як особливість виконавчої влади певної національної політико-правової системи, яка відображає наявність двох керівних центрів у сфері виконавчої влади – Уряду та глави держави, які функціонально поєднані між собою. На нашу думку, більш влучно визначає це поняття Мартинюк Р., який називає його «компетенційним дуалізмом виконавчої влади»³⁶.

Реально до виконавчої гілки влади входять два функціонально поєднаних суб'єкта – Президент України та Кабінет Міністрів України. Як наслідок – позиція Уряду постійно балансує на межі двох концепцій: обмежувальній, коли Президент України не дублює діяльність Кабінету Міністрів України, а лише

³³ Гаркавий С. В. Уряд України: проблеми конституційно-правового статусу. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2019. № 4. С. 17.

³⁴ Конституція Польщі. URL: <http://constitutions.ru/archives/182/2> (дата звернення 15.11.2022).

³⁵ Журба Я. М. Дуалізм в організації виконавчої влади: спроба порівняльно-правового аналізу. Часопис Київського університету права. 2011. № 3. С. 131.

³⁶ Мартинюк Р. С. Компетенційний дуалізм виконавчої влади: державно-правовий досвід П'ятої Французької Республіки та України. Право України. 2011. № 1. С. 201.

контролює його, і розширювальної, коли Президент України, по суті, стає главою й виконавчої влади, не беручи при цьому на себе політичної відповідальності за неуспіх урядової політики.

Метою встановлення в Основному Законі України дуалізму виконавчої влади була спроба поєднати кращі риси президентської та парламентарної форм правління в організації виконавчої влади – високу функціональну ефективність уряду завдяки залученню до його формування й координації поточної урядової політики глави держави та наявності достатньо самостійного у своїх рішеннях і діях Прем'єр-міністра – представника парламентської більшості.

Дуалізм виконавчої влади спричиняє ускладнення або й блокування процесу ухвалення державних рішень³⁷. Це можна пояснити тим, що, оскільки глава держави і Прем'єр-міністр України протистоять один одному, то компромісу досягнути між ними дійсно важко і це суттєво ускладнює процес ухвалення рішень. Фактично, в такому випадку, лише високий рівень політико-правової культури державних посадовців може попередити істотні проблеми державно-політичного життя.

Прогалини в нормативно-правовій регламентації дуалізму виконавчої влади зумовлюють суттєву залежність Кабінету Міністрів України від Президента України, перетворюючи главу держави на фактичного главу виконавчої влади, а Прем'єр-міністра – на адміністративного Прем'єр-міністра. Попри все, дуалізм виконавчої влади є скоріше позитивною, аніж негативною характеристикою її організації, оскільки сприяє виробленню демократичних традицій взаємодії вищих органів влади, виступає запобіжником проявів узурпації влади як Президентом України, так і партійною більшістю у Верховній Раді України, привносить елементи взаємоконтролю між главою держави і Прем'єром, у кінцевому результаті слугуючи підконтрольністю влади

³⁷ Сало І. С. Шляхи забезпечення балансу влад в Україні у межах чинної конституційної моделі. Стратегічні пріоритети. № 1 (14). С. 63.

суспільству. Прогалину нормативно-правового регулювання дуалізму виконавчої влади в Україні частково подолано в чинній Конституції України, оскільки нині виключене право глави держави скасовувати акти Уряду України. Натомість, Президент зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

Однак, на наш погляд, все вищевказане нівелюється в умовах чинного воєнного стану в Україні, коли пріоритетною функцією Президента України є безпекова як Верховного головнокомандувача. Сьогодні рішення у сфері виконавчої влади приймаються, де-факто, Офісом Президента, а потім легалізується на рівні Кабінету Міністрів України. Це сприяє оперативному прийняттю рішень в умовах воєнного стану та посилення ролі Президента України як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України у виконавчій гілці влади.

Специфічність компетенційного дуалізму виконавчої влади в Україні характеризується різним відношенням так званих «центрів виконавчої влади» (Президента України та Кабінету Міністрів України) до виконавчої влади. Якщо Уряд є окремою структурною ланкою системи органів виконавчої влади, то глава держави відноситься до неї лише функціонально. Згідно з моделлю двоїстого центру та відповідно з Конституцією України, Уряд не повинен відігравати другорядну роль у сфері виконавчої влади – навпаки, саме цей інститут має бути реально вищим у структурі цієї гілки влади та реалізовувати всі її основні функції.

В свою чергу, за умови припинення воєнного стану ми вважаємо, що компетенційний дуалізм виконавчої влади в Україні має бути втілений таким чином, щоб, по-перше, Президент міг реально впливати на розроблення рішень Уряду, але не міг їх блокувати і, по-друге, виключати можливість невиконання рішень Президента Урядом через недосягнення консенсусу з певного питання.

Інститут Президента України є загальним суб'єктом сектору безпеки. Так, згідно ст. 106 Конституції України, Президент України забезпечує державну

незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України; є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави; очолює Раду національної безпеки і оборони України; приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України.

У відповідності до Закону України «Про національну безпеку України»³⁸ Президент України здійснює контроль за сектором безпеки і оборони як безпосередньо, так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України та створювані ним у разі необхідності консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби. Керівництво у сферах національної безпеки і оборони відповідно до Конституції України здійснює Президент України, який:

- 1) забезпечує державну незалежність та національну безпеку;
- 2) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, як Верховний Головнокомандувач видає накази і директиви з питань оборони, у тому числі з питань оперативного доукомплектування в особливий період Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань;
- 3) очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення;
- 4) видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами

³⁸ Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text> (дата звернення 15.11.2022)

Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони;

5) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

6) реалізує право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки і оборони;

7) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України;

8) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

9) призначає на посади та звільняє з посад Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників;

10) призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України за поданням Міністра оборони України, а також вище командування інших військових формувань за поданням керівників органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковуються відповідні військові формування;

11) здійснює загальне керівництво розвідувальними органами України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про застосування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

13) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

14) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

15) присвоює вищі військові звання та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

16) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Як показує ситуація з моменту повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, особливої ролі для суб'єктності глави держави у сфері сектору безпеки надало те, що згідно ч. 3 ст. 24 Закону України «Про національну безпеку України» міжнародне співробітництво з питань національної безпеки здійснюється під загальним керівництвом Президента України.

Отже, Президент України є одним з ключових загальних суб'єктів сектору безпеки. Глава держави забезпечує державну незалежність та національну безпеку, є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення, видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, а також здійснює загальне керівництво міжнародним співробітництвом у сфері національної безпеки України.

2.3. Кабінет Міністрів України як суб'єкт сектору безпеки

Виконавча влада у відповідності до теорії поділу влад є однією із самостійних та незалежних публічних влад в державі. Вона являє собою сукупність повноважень щодо управління державними справами, включаючи повноваження підзаконного регулювання (адміністративної нормотворчості), зовнішньополітичного представництва, здійснення різного роду

адміністративного контролю (іноді законодавчих повноважень у порядку делегованої чи надзвичайної законотворчості), а також систему державних органів, які здійснюють вищезазначені повноваження³⁹.

Відповідно до частини першої статті 113 Конституції України, Кабінет Міністрів України є вищим органом в системі органів виконавчої влади. У конституціях багатьох держав міститься поняття «глава виконавчої влади». Одразу слід зазначити, що Основний Закон України такого поняття не містить, що породжує на практиці компетенційний дуалізм виконавчої влади (ця проблема виконавчої влади досліджена вище).

Правовий статус Кабінету Міністрів України регулюється Конституцією України (а саме Розділом VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади»), Законом України «Про Кабінет Міністрів України», Постановою «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України» та рядом інших нормативно-правових актів. Кабінет Міністрів України відповідальний перед главою держави і вітчизняним парламентом, підконтрольний і підзвітний останньому у межах, передбачених Основним законом України. Варто зазначити, що на конституційному рівні статус Уряду визначений досить узагальнено. Основний Закон України містить лише питання про структуру системи органів виконавчої влади, а також встановлює компетенцію Кабінету Міністрів України.

Визначення Кабінету Міністрів України як вищого органу в системі органів виконавчої влади відображає його роль і місце не лише в системі органів виконавчої влади, а й у системі стримувань і противаг, характеризує його як орган, що здійснює виконання Конституції України та Законів України⁴⁰. До вступу в дію Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 21 грудня 2006 року проблема інституціоналізації та нормативного визначення

³⁹ Барабаш Ю. Г., Бориславська О. М., Венгер В. М. Конституційне право : підручник. ОБСС. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2022. С. 154.

⁴⁰ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: Підруч. К. Наукова думка. Прецедент. 2016. С. 213.

статусу Кабінету Міністрів України була однією з найбільш важливих у державно-правовій сфері (нині чинний Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року). Відсутність належної визначеності конституційно-правового статусу Уряду була одним із чинників, що зумовлював слабкість позицій Кабінету Міністрів України в системі стримувань і противаг, особливо у політико-правових взаємовідносинах з главою держави.

Український Уряд був створений 18 квітня 1991 року, коли Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки з метою вдосконалення структури державного управління постановила утворити Кабінет Міністрів Української РСР у складі: Прем'єр-міністра, Першого віце-прем'єра, віце-прем'єра, державного секретаря Кабінету Міністрів, державних міністрів та міністрів Української РСР⁴¹.

Центральну групу повноважень Кабінету Міністрів України складають повноваження у бюджетно-фінансовій сфері та у сфері державного програмування розвитку України. Багатосторонніми є повноваження Уряду в майновій сфері. Значення Уряду важливе і для забезпечення прав людини і громадянина, адже без наявності в державі ефективної, дієвої виконавчої влади не можна вести мову про її демократичність, гуманність, залучення до загальнолюдських цінностей, оскільки брак такої влади в будь-якому випадку призведе до утвердження тоталітаризму. Тому дуже важливим для України є чітке законодавче визначення статусу органів виконавчої влади і процесуальної форми їх функціонування⁴².

До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри. Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням

⁴¹ Про утворення Кабінету Міністрів Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 18 квітня 1991 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980-12> (дата звернення 15.11.2022)

⁴² Лисенко О. М. Кабінет Міністрів України: становлення і функціонування (1990-1995 рр.). Політичний менеджмент. 2005. № 5 (14). С. 117.

Президента України. Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України⁴³.

Відповідно до Закону України «Про Національну безпеку України» Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, обороноздатності, національної безпеки України, громадського порядку і боротьби із злочинністю⁴⁴. Повноваження та функції Кабінету Міністрів України в сфері безпеки і оборони визначені Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України».

Частиною 5 статті 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» деталізовано повноваження уряду у сфері національної безпеки:

- 1) здійснює заходи щодо охорони та захисту державного кордону України і території України;
- 2) здійснює заходи щодо зміцнення національної безпеки України, розробляє та затверджує державні програми з цих питань;
- 3) здійснює заходи щодо забезпечення боєздатності Збройних Сил України, визначає у межах бюджетних асигнувань на оборону чисельність

⁴³ Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2022)

⁴⁴ Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text> (дата звернення 15.11.2022)

громадян України, які підлягають призову на строкову військову службу і навчальні збори;

4) вживає заходів щодо забезпечення обороноздатності України, оснащення Збройних Сил України та інших утворених відповідно до закону військових формувань;

5) забезпечує соціальні і правові гарантії військовослужбовцям, особам, звільненим з військової служби, та членам їхніх сімей;

6) здійснює керівництво єдиною системою цивільного захисту України, мобілізаційною підготовкою національної економіки та переведенням її на режим роботи в умовах надзвичайного чи воєнного стану;

7) вирішує питання забезпечення участі військовослужбовців України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у порядку, визначеному законом;

8) визначає пріоритетні напрями розвитку оборонно-промислового комплексу⁴⁵.

Кабінет Міністрів України як суб'єкт сектору безпеки і оборони має широкі повноваження і стосовно інших суб'єктів сектору безпеки і оборони, зокрема: – забезпечує проведення державної правової політики; – здійснює контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування з питань виконання ними делегованих повноважень органів виконавчої влади; – вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності та громадського порядку, забезпечення пожежної безпеки, боротьби із злочинністю, запобігання і протидії корупції; – здійснює заходи щодо забезпечення виконання судових рішень органами виконавчої влади та їх керівниками; – створює умови для вільного розвитку і фінансування системи юридичних послуг та правової

⁴⁵ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794 VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

допомоги населенню; – здійснює заходи щодо забезпечення функціонування системи безоплатної юридичної допомоги; – забезпечує фінансування видатків на утримання судів, у межах визначених законом про Державний бюджет України, та створює належні умови для функціонування судів; – організовує фінансове і матеріально-технічне забезпечення діяльності правоохоронних органів, соціальний захист працівників зазначених органів та членів їхніх сімей; – забезпечує координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції⁴⁶.

Важливою складовою забезпечення Кабінетом Міністрів України сектору безпеки і оборони є організація і забезпечення територіальної оборони. Під територіальною обороною України слід розуміти систему загальних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в особливий період. Зауважимо, що під особливим періодом слід розуміти період функціонування органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, органів місцевого самоврядування, органів управління у справах цивільної оборони і сил цивільної оборони, а також галузей національної економіки, підприємств, установ та організацій, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців щодо прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій⁴⁷.

Отже, Урядом в Україні є Кабінет Міністрів України, який слід розуміти як вищий орган у системі органів виконавчої влади, колегіальний орган загальної компетенції, який у своїй діяльності керується Конституцією України

⁴⁶ Мельник С. М. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері військового управління: сучасний стан та шляхи вдосконалення. Право і суспільство. № 4. 2019. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-31> (дата звернення 15.11.2022)

⁴⁷ Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12> (дата звернення 15.11.2022)

і законами України, актами Президента України, а також власними нормативно-правовими актами, і який здійснює керівництво органами виконавчої влади, забезпечуючи при цьому об'єднання, координацію та погодженість їхньої діяльності. Визначення Кабінету Міністрів України як вищого органу в системі органів виконавчої влади відображає його роль і місце не лише в системі органів виконавчої влади, а й у системі стримувань і противаг, характеризує його як орган, що здійснює виконання Конституції України та Законів України. Відсутність належної визначеності конституційно-правового статусу Уряду була одним із чинників, що зумовлював слабкість позицій Кабінету Міністрів України в системі стримувань і противаг, особливо у політико-правових взаємовідносинах з Главою держави.

Широке коло науковців через прогалини нормативно-правової регламентації конституційно-правового статусу Кабінету Міністрів України називають Уряд «слабким» державним інститутом. Насамперед, це проявляється у політико-правових взаємовідносинах з Верховною Радою України, яка відіграє важливу роль у кадровому формуванні Уряду, визначення його конституційно-правового статусу та правового поля функціонування. Важливо законодавчо передбачити та забезпечити право Кабінету Міністрів України оскаржувати прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри. Не менш важливим є закріплення за Урядом права ставити перед Президентом України питання про припинення повноважень Верховної Ради України як істотного конституційно-правового засобу впливу Уряду на парламент. Вважаємо за необхідне внести відповідні зміни до законодавства, які не лише б передбачали збалансовані конституційно-правові механізми впливу Уряду та парламенту один на одного, а й забезпечили найбільш оптимальний варіант співпраці вищезгаданих державних інституцій.

Відповідно до Закону України «Про Національну безпеку України» Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади

забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, обороноздатності, національної безпеки України, громадського порядку і боротьби із злочинністю. Повноваження та функції Кабінету Міністрів України в сфері безпеки і оборони визначені Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України» та Законом України «Про національну безпеку України».

Відтак, вітчизняний уряд є загальним суб'єктом сектору безпеки, який реалізує свій правовий статус через закріплені у чинному законодавстві функції у безпековій сфері, зокрема: 1) функція нормотворчості, яка націлена на створення та реалізацію політики держави у сфері сектору безпеки; 2) установча функція, яка полягає у можливості створювати окремі державні інститути, які забезпечують сектор безпеки України (наприклад, державні оборонні підприємства); дозвільна функція, яка націлена на наданні документів дозвільного характеру іншим суб'єктам безпекового сектору на дії, що становлять значну небезпеку; 4) контрольна функція щодо стану дотримання управлінської дисципліни деякими суб'єктами сектору безпеки України.

Висновки до розділу 2

Отже, в ході дослідження особливостей правового статусу загальних суб'єктів сектору безпеки зроблено наступні висновки:

1. Верховна Рада України є загальним суб'єктом сектору безпеки, який відіграє фундаментальну роль у функціонуванні всієї системи суб'єктів безпекового сектору, визначення «правил гри» та принципів функціонування сектору безпеки, а також загального врегулювання безпекового сектору з огляду на ключову функцію вітчизняного парламенту – законодавча діяльність.

Особливості функціонування вітчизняного парламент як суб'єкта сектору безпеки зумовлене колегіальним характером цієї інституції та досить широкою компетенцією. За легальними результатами формі діяльності Верховної Ради України поділяються на правові та неправові (які, в свою чергу поділяються на оргшанізаційні та матеріально-технічні). Серед правових форм функціонування Верховної Ради України слід виділяти законодавчу, установчу, правозастосовчу та контролю.

Вітчизняний парламент має і інші повноваження у сфері забезпечення національної безпеки України (серед них варто виділити створення слідчих комісій, прийняття процедурних рішень у сфері сектору безпеки, а також суб'єктивне право Верховної Ради України як політико-правової інституції робити заяви). Верховна рада України як суб'єкт забезпечення сектору безпеки і оборони наділена рядом функцій, а саме: а) розглядає і вирішує питання державного і суспільного життя, що потребують врегулювання законами України; б) приймає закони України; в) здійснює установчі, контрольні, координаційні і міжнародні функції, передбачені Конституцією України.

2. Президент України знаходиться поза межами органів державної влади і наділяється нормативними, кадровими, арбітражними повноваженнями щодо них. Це визначає особливості його правового статусу, аналіз якого показує, що Президент тяжіє до органів виконавчої влади. Однією з причин недосконалості системи стримувань і противаг в Україні є те, що Кабінет Міністрів України як

вищий орган виконавчої влади реально не має політико-правових важелів впливу на Президента України. При цьому, це відображається як в чинній Конституції, так і в редакції Основного закону України 1996 року.

На наш погляд, вищевказане нівелюється в умовах чинного воєнного стану в Україні, коли пріоритетною функцією Президента України є безпекова як Верховного головнокомандувача. Сьогодні рішення у сфері виконавчої влади приймаються, де-факто, Офісом Президента, а потім легалізується на рівні Кабінета Міністрів України. Це сприяє оперативному прийняттю рішень в умовах воєнного стану та посилення ролі Президента України як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України у виконавчій гілці влади.

Президент України є одним з ключових загальних суб'єктів сектору безпеки. Глава держави забезпечує державну незалежність та національну безпеку, є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення, видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, а також здійснює загальна керівництво міжнародним співробітництвом у сфері національної безпеки України.

3. Урядом в Україні є Кабінет Міністрів України, який слід розуміти як вищий орган у системі органів виконавчої влади, колегіальний орган загальної компетенції, який у своїй діяльності керується Конституцією України і законами України, актами Президента України, а також власними нормативно-правовими актами, і який здійснює керівництво органами виконавчої влади, забезпечуючи при цьому об'єднання, координацію та погодженість їхньої діяльності. Визначення Кабінету Міністрів України як вищого органу в системі органів виконавчої влади відображає його роль і місце не лише в системі органів виконавчої влади, а й у системі стримувань і противаг, характеризує його як орган, що здійснює виконання Конституції України та Законів України.

Відповідно до Закону України «Про Національну безпеку України» Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, обороноздатності, національної безпеки України, громадського порядку і боротьби із злочинністю. Повноваження та функції Кабінету Міністрів України в сфері безпеки і оборони визначені Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України» та Законом України «Про національну безпеку України».

Відтак, вітчизняний уряд є загальним суб'єктом сектору безпеки, який реалізує свій правовий статус через закріплені у чинному законодавстві функції у безпековій сфері, зокрема: 1) функція нормотворчості, яка націлена на створення та реалізацію політики держави у сфері сектору безпеки; 2) установча функція, яка полягає у можливості створювати окремі державні інститути, які забезпечують сектор безпеки України (наприклад, державні оборонні підприємства); дозвільна функція, яка націлена на надання документів дозвільного характеру іншим суб'єктам безпекового сектору на дії, що становлять значну небезпеку; 4) контрольна функція щодо стану дотримання управлінської дисципліни деякими суб'єктами сектору безпеки України.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ

3.1. Особливості правового статусу Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення сектору безпеки

Служба безпеки України є одним із найбільш важливих та центральних спеціальних суб'єктів безпекового сектору нашої держави. Вказаний інститут є державний правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. На наш погляд, недоліком конституційно-правового регулювання статусу СБУ є відсутність регламентації статусу цієї структури в тексті Основного закону України. Так, вітчизняний законодавець закріплює в тексті Конституції України виключно порядок призначення керівника та інші питання, пов'язані з утворенням, однак не з функціонуванням та, тим паче, реалізацією безпекової функції Службою безпеки України.

Натомість, спеціальними нормативно-правовими актами, які регламентують статус СБУ як суб'єкта сектору безпеки нашої держави є Закон України «Про національну безпеку України» та Закон України «Про Службу безпеки України». Так, згідно ст. 19 першого загадного нами нормативно-правового акту, Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина:

- 1) протидію розвідувально-підривній діяльності проти України;
- 2) боротьбу з тероризмом;
- 3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу,

кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури;

4) охорону державної таємниці⁴⁸.

Служба безпеки України підпорядковується Президентові України та підконтрольна Верховній Раді України. Службу безпеки України очолює Голова Служби безпеки України, який призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою України за поданням Президента України. Голова Служби безпеки України за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України. Голова Служби безпеки України щорічно подає Верховній Раді України звіт про діяльність Служби безпеки України.

У відповідності до ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України», на Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці⁴⁹.

За словами Ю. В. Гаруста, структура правового статусу СБУ включає структурно-організаційний, функціонально-цільовий, компетенційний блоки, підконтрольність, відповідальність правоохоронного органу та гарантії його діяльності⁵⁰. Така структура правового статусу визначається спеціальними завданнями та повноваженнями Служби безпеки України, особливим порядком її утворення, реорганізації, ліквідації, контролю, підзвітності, управління, кадрового формування, призначення та звільнення працівників.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виділити такі завдання СБУ:

⁴⁸ Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text> (дата звернення 15.11.2022)

⁴⁹ Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення 15.11.2022)

⁵⁰ Гаруст Ю. В., Степановський В. С. Адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. № 1 (26). С. 123-127. URL: [https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1\(26\).24](https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1(26).24). (дата звернення 15.11.2022)

- виявлення та усунення причин та умов, що можуть призвести до проявів тероризму;
- захист людини і громадянина, суспільства та держави від тероризму;
- попередження, своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України;
- мінімізація суспільно небезпечних наслідків терористичних дій;
- налагодження ефективної взаємодії уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю та розширення сфери протидії тероризму;
- організація міжнародного співробітництва у сфері боротьби з тероризмом;
- припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на національну безпеку України з боку іноземних спецпідрозділів і організацій, груп осіб та осіб тощо⁵¹.

Організаційно-правову діяльність Служби безпеки як суб'єкта забезпечення безпеки і оборони України можна згрупувати за трьома напрямками:

а) захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного, оборонного потенціалу держави, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувальної діяльності іноземних спецслужб, підливних посягань з боку окремих організацій та осіб;

б) попередження, виявлення і викриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції і організованої злочинності в сфері управління, економіки і інших протиправних діянь, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України;

в) інформаційно-аналітична діяльність з метою сприяння керівництву держави в реалізації зовнішньо- і внутрішньополітичного курсу в напрямку

⁵¹ Каглинський О. Є. Правові засади діяльності Служби безпеки України як суб'єкта сфери безпеки і оборони. № 3. 2022. Нове українське право: актуальні проблеми публічного права. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.10> (дата звернення 15.11.2022)

побудови держави, зміцнення її обороноздатності і економічного потенціалу, розширення міжнародного співробітництва.

З огляду на охарактеризовані повноваження Служби безпеки України слід підкреслити, що цей державний орган є одним із ключових елементів у системі суб'єктів, що забезпечують безпеку України. Враховуючи сучасний розвиток суспільства та нинішні соціальні, політичні, економічні умови, що склалися в країні, Служба безпеки України дійсно потребує реформування, результати якого дозволять ще більш ефективно впливати на стан національної безпеки країни та вдосконалять засоби та методи такого впливу.

Таким чином, Служба безпеки України є одним із суб'єктів забезпечення національної безпеки держави, правовий статус СБУ являє собою визначене нормами права становище СБУ у системі інших правоохоронних органів як суб'єктів захисту національної безпеки держави, які знаходять своє закріплення у функціях, меті, завданнях, компетенції, організаційній структурі та юридичній відповідальності спецслужби.

3.2. Рада національної безпеки і оборони України та Міністерство оборони України як спеціальні суб'єкти сектору безпеки: особливості функціонування та проблемні аспекти правового статусу

Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України закріплено вітчизняним законодавцем у статті 107 Конституції України. Так, зокрема, згідно вказаної норми, Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України⁵².

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України. До складу Ради національної безпеки і оборони України за

⁵² Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2022)

посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України. Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України. Компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом.

Спеціальним нормативно-правовим актом, який регламентує діяльність РНБО є Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України»⁵³. Так, вітчизняним законодавцем у вказаному вище законі закріплено, що Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Рада національної безпеки і оборони України відповідно до цього Закону своїм рішенням, що вводиться в дію указом Президента України, затверджує Регламент Ради національної безпеки і оборони України.

Функціями Ради національної безпеки і оборони України є:

- 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;
- 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

РНБО координує та контролює діяльність органів виконавчої влади з урахуванням змін у зовнішньому чи внутрішньому середовищі, вносить пропозиції Президенту України щодо його роз'яснення та ресурсного

⁵³ Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998, № 35. Ст. 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

забезпечення для розгляду при підготовці проекту Закону України «Про Державний бюджет України Україна» на наступний рік, Секретар РНБОУ щорічно, а за потреби – негайно, інформує Президента України про виконання Стратегії та подає відповідні висновки та пропозиції⁵⁴.

Як бачимо, РНБО займає домінуюче місце в системі органів державної влади, що забезпечують національну безпеку і оборону в Україні. На основі проведеного аналізу системи забезпечення національної безпеки України можемо стверджувати, що РНБО є головним елементом цієї системи та одним із центральних учасників політичного життя держави (особливо в умовах воєнного стану в Україні). Роль РНБО, на сьогоднішній день в нових політичних умовах помітно зростає, а покладені на неї повноваження виходять далеко за межі компетенції дорадчої структури. Вона виступає не тільки координаційним органом з питань національної безпеки і оборони, але й є виразником важливих політичних рішень, які виносяться у формі відповідних пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони. Зрозуміло, що РНБО, перш за все, має бути органом стратегічного аналізу при вирішенні проблем, що стосуються національної безпеки і оборони на найвищому політичному рівні.

Нині Рада національної безпеки та оборони України є спеціалізованим державним органом з конституційним статусом, який є органічною частиною системи влади Президента України і покликаний забезпечувати одну з найважливіших конституційних функцій Президента України – гарантувати державу незалежність та національну безпеку держави. Отже, на нашу думку, слід переглянути місце РНБО у системі державних органів. Цей стратегічно значущий орган не повинен мати статус дорадчого органу при Президентові України, він має стати незалежним координаційним центром. Голова цього

⁵⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України. Стратегія від 16.02.2022 № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення 15.11.2022)

колегіального органу повинен обиратися членами РНБО. Цей захід, по-перше, демократизує діяльність РНБОУ; по-друге, рішення, які прийматимуться, будуть виноситися з урахуванням думок, поглядів і переконань кожного члена РНБО.

Міністерство оборони України є спеціальним суб'єктом сектору безпеки, який у відповідності до статті 15 Закону України «Про національну безпеку України» є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у війсьній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період⁵⁵. До повноважень Міністерства оборони України належать організація в силах оборони заходів оборонного планування, визначення засад військової, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони, здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони. Положення про Міністерство оборони України затверджується Кабінетом Міністрів України.

Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади та військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України та Державна спеціальна служба транспорту. Міністерство оборони України очолює Міністр оборони України, який є членом Кабінету Міністрів України. Міністр оборони України підпорядковується Президентові України як Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил України. Міністр оборони України підзвітний Верховній Раді України. Міністр оборони України призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України з числа цивільних осіб.

Відповідний аналіз постанови Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 67 «Про затвердження Положення про Міністерство оборони України» надає

⁵⁵ Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text> (дата звернення 15.11.2022)

можливість виокремити основні завдання, які виконуються Міноборони: 1) забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період щодо: оборонного планування; військовотехнічної політики у сфері оборони; військової кадрової політики; 2) здійснення військово-політичного та адміністративного керівництва Збройними Силами; 3) здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони; 4) забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної політики з оборонних питань, що пов'язані з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави; 5) координація діяльності Держспецтрансслужби для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період⁵⁶.

В аспекті зазначеного слід навести позицію В. В. Сокурєнка, що Міністерство оборони України здійснює не лише військове управління, а й військово-політичне та адміністративне, при цьому не лише щодо питань адміністрування Збройних Сил України. На думку професора В. В. Сокурєнка, вищезазначене створює передумови подрібненості, різновекторності повноважень та компетенції даного органу, що є неприпустимим. У зв'язку з цим виникає потреба законодавчого уточнення та конкретизації системи прав, обов'язків, повноважень, компетенції Міністерства оборони України, і це необхідно здійснити таким чином: по-перше, «відсіяти» у системі повноважень Міністерства та розмежувати компетенцію даного органу як органу військового управління й політичного органу; по-друге, постає необхідність розмежування та виділення саме політичних повноважень цього органу й безпосередньо надання йому статусу політичного органу виконавчої влади і вузько визначених військових повноважень у сфері оборони; по-третє, сьогодні спостерігається

⁵⁶ Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/671-2014-%D0%BF> (дата звернення 15.11.2022)

ситуація, коли на даний орган покладено реалізацію сервісних функцій держави шляхом надання адміністративних послуг у сфері оборони. На думку В. В. Сокурєнка, Міністерство оборони України не може одночасно забезпечувати сервісну діяльність держави та бути головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері та сфері оборони і військового будівництва⁵⁷.

Таким чином, констатуємо, що адміністративно-правовий статус Міністерства оборони України як суб'єкта забезпечення сектору безпеки і оборони України проявляється через функції, яким притаманні спільні ознаки, а саме: 1) їхня діяльність врегульована законом України; 2) вони наділені владними повноваженнями і використовують їх в міру необхідності; 3) здійснюють нормативно-правове регулювання процесу управлінського впливу на об'єкти; 4) їхня діяльність носить безперервний оперативний характер; 5) їхня структура побудована на службовій ієрархії, підпорядкованості одних елементів іншими; діяльність суб'єктів сектору безпеки здійснюється професійним апаратом, спеціально підготовленим для виконання функції забезпечення безпеки і оборони; 6) функціонування суб'єктів безпеки і оборони здійснюється за певними напрямками, визначеними законами в певних галузях забезпечення безпеки і оборони (охорона правопорядку, розвідка, контррозвідка, оборона території, боротьба з злочинністю тощо).

⁵⁷ Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Х., 2016. С. 285.

Висновки до розділу 3

Отже, в результаті визначення особливостей та проблемних аспектів спеціальних суб'єктів сектору безпеки встановлено наступне:

1. Служба безпеки України є одним із найбільш важливих та центральних спеціальних суб'єктів безпекового сектору нашої держави. Вказаний інститут є державний правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. На наш погляд, недоліком конституційно-правового регулювання статусу СБУ є відсутність регламентації статусу цієї структури в тексті Основного закону України. Так, вітчизняний законодавець закріплює в тексті Конституції України виключно порядок призначення керівника та інші питання, пов'язані з утворенням, однак не з функціонуванням та, тим паче, реалізацією безпекової функції Службою безпеки України.

Натомість, спеціальними нормативно-правовими актами, які регламентують статус СБУ як суб'єкта сектору безпеки нашої держави є Закон України «Про національну безпеку України» та Закон України «Про Службу безпеки України». Так, згідно ст. 19 першого загадного нами нормативно-правового акту, Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина: 1) протидію розвідувально-підривній діяльності проти України; 2) боротьбу з тероризмом; 3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; 4) охорону державної таємниці.

2. РНБО займає домінуюче місце в системі органів державної влади, що забезпечують національну безпеку і оборону в Україні. На основі проведеного аналізу системи забезпечення національної безпеки України можемо стверджувати, що РНБО є головним елементом цієї системи та одним із

центральных учасників політичного життя держави (особливо в умовах воєнного стану в Україні). Роль РНБО, на сьогоднішній день в нових політичних умовах помітно зростає, а покладені на неї повноваження виходять далеко за межі компетенції дорадчої структури. Вона виступає не тільки координаційним органом з питань національної безпеки і оборони, але й є виразником важливих політичних рішень, які виносяться у формі відповідних пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони. Зрозуміло, що РНБО, перш за все, має бути органом стратегічного аналізу при вирішенні проблем, що стосуються національної безпеки і оборони на найвищому політичному рівні.

Нині Рада національної безпеки та оборони України є спеціалізованим державним органом з конституційним статусом, який є органічною частиною системи влади Президента України і покликаний забезпечувати одну з найважливіших конституційних функцій Президента України – гарантувати державу незалежність та національну безпеку держави. Отже, на нашу думку, слід переглянути місце РНБО у системі державних органів. Цей стратегічно значущий орган не повинен мати статус дорадчого органу при Президентові України, він має стати незалежним координаційним центром.

Міністерство оборони України – це спеціальний суб'єкт сектору безпеки, який займає особливе місце серед суб'єктів забезпечення сектору безпеки і оборони України. Вказана інституція є головним органом у системі центральных органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період.

ВИСНОВКИ

Отже, в ході магістерського дослідження встановлено наступні висновки:

1. Вітчизняний законодавець не надає легальної та чіткої дефініції інституту «сектору безпеки» у чинній системі права. В свою чергу, юридична категорія «безпеки» займає вагоме місце у Конституції України. Так, у статті 3 Основного закону України безпека людини визнається, серед іншого, найвищою соціальною цінністю в Україні. На наш погляд, правовим регулюванням сектору безпеки є спектр регламентованих державою нормативно-правових актів, що встановлюють основи функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення національної та військової безпеки, а також особистої безпеки громадян, громадського порядку.

Ми погоджуємось із вітчизняним дослідником С. Пономарьовим, який пропонує сектор безпеки України розуміти як сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави. Відповідно до головних видів безпеки, які дістали поширення в Українській державі, вказаний український дослідник пропонує розрізняти три основні елементи сектору безпеки: 1) особиста безпека громадян, громадський порядок тощо, які забезпечуються правоохоронними органами; 2) національна безпека – забезпечується спецслужбами; 3) військова безпека – забезпечується Воєнною організацією України.

2. Суб'єкт сектору безпеки і оборони – це структурно організовані спільноти людей з органами управління, які формуються на нормативно-правовій основі з персоналу, здатного виконувати визначені законом функції забезпечення національної безпеки. Сутність діяльності суб'єкта безпеки і оборони полягає в цілеспрямованому впливу на об'єкти (колективи людей) для досягнення наміченої мети в забезпеченні безпеки в певному сегменті національної безпеки. Суб'єкти сектору безпеки і оборони, виходячи із адміністративно-правового регулювання їх діяльності, можна поділити на кілька груп:

а) за порядком утворення – державні (органи державної влади); недержавні (органи місцевого самоврядування); об'єднання громадян (інститути громадянського суспільства);

б) за компетенцією – загальні (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), спеціальні (Міністерство оборони України, МВС України, Служба безпеки України інші міністерства і відомства з повноваженнями в сфері національної безпеки) – відзначимо, що на наш погляд, саме така класифікація суб'єктів сектору безпеки є найбільш оптимальною, що розкриємо в наступних розділах магістерського дослідження;

в) за персональним складом: колективні (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, громадські об'єднання), індивідуальні (громадяни, фахівці, експерти, політики та ін.);

г) за тривалістю діяльності: постійні (органи поліції, військові частини, органи служби безпеки); тимчасові (слідчі комісії Парламенту), виборні (органи місцевого самоврядування);

д) за спрямованістю діяльності: внутрішнього функціонування (органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, органи поліції); зовнішнього (Президент України, Міністерство закордонних справ України, Служба зовнішньої розвідки України тощо).

3. Верховна Рада України є загальним суб'єктом сектору безпеки, який відіграє фундаментальну роль у функціонуванні всієї системи суб'єктів безпекового сектору, визначення «правил гри» та принципів функціонування сектору безпеки, а також загального врегулювання безпекового сектору з огляду на ключову функцію вітчизняного парламенту – законодавча діяльність.

Особливості функціонування вітчизняного парламент як суб'єкта сектору безпеки зумовлене колегіальним характером цієї інституції та досить широкою компетенцією. За легальними результатами формі діяльності Верховної Ради України поділяються на правові та неправові (які, в свою чергу поділяються на оргшанізаційні та матеріально-технічні). Серед правових форм функціонування

Верховної Ради України слід виділяти законодавчу, установчу, правозастосовчу та контролю.

Вітчизняний парламент має і інші повноваження у сфері забезпечення національної безпеки України (серед них варто виділити створення слідчих комісій, прийняття процедурних рішень у сфері сектору безпеки, а також суб'єктивне право Верховної Ради України як політико-правової інституції робити заяви). Верховна рада України як суб'єкт забезпечення сектору безпеки і оборони наділена рядом функцій, а саме: а) розглядає і вирішує питання державного і суспільного життя, що потребують врегулювання законами України; б) приймає закони України; в) здійснює установчі, контрольні, координаційні і міжнародні функції, передбачені Конституцією України.

4. Президент України знаходиться поза межами органів державної влади і наділяється нормативними, кадровими, арбітражними повноваженнями щодо них. Це визначає особливості його правового статусу, аналіз якого показує, що Президент тяжіє до органів виконавчої влади. Однією з причин недосконалості системи стримувань і противаг в Україні є те, що Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади реально не має політико-правових важелів впливу на Президента України. При цьому, це відображається як в чинній Конституції, так і в редакції Основного закону України 1996 року.

На наш погляд, вищевказане нівелюється в умовах чинного воєнного стану в Україні, коли пріоритетною функцією Президента України є безпекова як Верховного головнокомандувача. Сьогодні рішення у сфері виконавчої влади приймаються, де-факто, Офісом Президента, а потім легалізується на рівні Кабінета Міністрів України. Це сприяє оперативному прийняттю рішень в умовах воєнного стану та посилення ролі Президента України як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України у виконавчій гілці влади.

Президент України є одним з ключових загальних суб'єктів сектору безпеки. Глава держави забезпечує державну незалежність та національну безпеку, є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, очолює

Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення, видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, а також здійснює загальна керівництво міжнародним співробітництвом у сфері національної безпеки України.

5. Урядом в Україні є Кабінет Міністрів України, який слід розуміти як вищий орган у системі органів виконавчої влади, колегіальний орган загальної компетенції, який у своїй діяльності керується Конституцією України і законами України, актами Президента України, а також власними нормативно-правовими актами, і який здійснює керівництво органами виконавчої влади, забезпечуючи при цьому об'єднання, координацію та погодженість їхньої діяльності. Визначення Кабінету Міністрів України як вищого органу в системі органів виконавчої влади відображає його роль і місце не лише в системі органів виконавчої влади, а й у системі стримувань і противаг, характеризує його як орган, що здійснює виконання Конституції України та Законів України. Відсутність належної визначеності конституційно-правового статусу Уряду була одним із чинників, що зумовлював слабкість позицій Кабінету Міністрів України в системі стримувань і противаг, особливо у політико-правових взаємовідносинах з Главою держави.

Широке коло науковців через прогалини нормативно-правової регламентації конституційно-правового статусу Кабінету Міністрів України називають Уряд «слабким» державним інститутом. Насамперед, це проявляється у політико-правових взаємовідносинах з Верховною Радою України, яка відіграє важливу роль у кадровому формуванні Уряду, визначення його конституційно-правового статусу та правового поля функціонування. Важливо законодавчо передбачити та забезпечити право Кабінету Міністрів України оскаржувати прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри. Не менш важливим є закріплення за Урядом права ставити перед Президентом України питання про припинення повноважень Верховної Ради України як істотного конституційно-правового засобу впливу Уряду на

парламент. Вважаємо за необхідне внести відповідні зміни до законодавства, які не лише б передбачали збалансовані конституційно-правові механізми впливу Уряду та парламенту один на одного, а й забезпечили найбільш оптимальний варіант співпраці вищезгаданих державних інституцій.

Відповідно до Закону України «Про Національну безпеку України» Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, обороноздатності, національної безпеки України, громадського порядку і боротьби із злочинністю. Повноваження та функції Кабінету Міністрів України в сфері безпеки і оборони визначені Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України» та Законом України «Про національну безпеку України».

Відтак, вітчизняний уряд є загальним суб'єктом сектору безпеки, який реалізує свій правовий статус через закріплені у чинному законодавстві функції у безпековій сфері, зокрема: 1) функція нормотворчості, яка націлена на створення та реалізацію політики держави у сфері сектору безпеки; 2) установча функція, яка полягає у можливості створювати окремі державні інститути, які забезпечують сектор безпеки України (наприклад, державні оборонні підприємства); дозвільна функція, яка націлена на надання документів дозвільного характеру іншим суб'єктам безпекового сектору на дії, що становлять значну небезпеку; 4) контрольна функція щодо стану дотримання управлінської дисципліни деякими суб'єктами сектору безпеки України.

6. Служба безпеки України є одним із найбільш важливих та центральних спеціальних суб'єктів безпекового сектору нашої держави. Вказаний інститут є державний правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. На наш погляд, недоліком конституційно-правового регулювання статусу СБУ є відсутність регламентації статусу цієї структури в тексті Основного закону України. Так, вітчизняний законодавець закріплює в тексті Конституції України виключно

порядок призначення керівника та інші питання, пов'язані з утворенням, однак не з функціонуванням та, тим паче, реалізацією безпекової функції Службою безпеки України.

Натомість, спеціальними нормативно-правовими актами, які регламентують статус СБУ як суб'єкта сектору безпеки нашої держави є Закон України «Про національну безпеку України» та Закон України «Про Службу безпеки України». Так, згідно ст. 19 першого зазначеного нами нормативно-правового акту, Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина: 1) протидію розвідувально-підривній діяльності проти України; 2) боротьбу з тероризмом; 3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; 4) охорону державної таємниці.

7. Рада національної безпеки і оборони України займає домінуюче місце в системі органів державної влади, що забезпечують національну безпеку і оборону в Україні. На основі проведеного аналізу системи забезпечення національної безпеки України можемо стверджувати, що РНБО є головним елементом цієї системи та одним із центральних учасників політичного життя держави (особливо в умовах воєнного стану в Україні). Роль РНБО, на сьогоднішній день в нових політичних умовах помітно зростає, а покладені на неї повноваження виходять далеко за межі компетенції дорадчої структури. Вона виступає не тільки координаційним органом з питань національної безпеки і оборони, але й є виразником важливих політичних рішень, які виносяться у формі відповідних пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони. Зрозуміло, що РНБО, перш за все, має бути органом стратегічного аналізу при вирішенні проблем, що стосуються національної безпеки і оборони на найвищому політичному рівні.

Нині Рада національної безпеки та оборони України є спеціалізованим державним органом з конституційним статусом, який є органічною частиною системи влади Президента України і покликаний забезпечувати одну з найважливіших конституційних функцій Президента України – гарантувати державу незалежність та національну безпеку держави. Отже, на нашу думку, слід переглянути місце РНБО у системі державних органів. Цей стратегічно значущий орган не повинен мати статус дорадчого органу при Президентові України, він має стати незалежним координаційним центром.

Міністерство оборони України – це спеціальний суб'єкт сектору безпеки, який займає особливе місце серед суб'єктів забезпечення сектору безпеки і оборони України. Вказана інституція є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період.

Адміністративно-правовий статус Міністерства оборони України як суб'єкта забезпечення сектору безпеки і оборони України проявляється через функції, яким притаманні спільні ознаки, а саме: 1) їхня діяльність врегульована законом України; 2) вони наділені владними повноваженнями і використовують їх в міру необхідності; 3) здійснюють нормативно-правове регулювання процесу управлінського впливу на об'єкти; 4) їхня діяльність носить безперервний оперативний характер; 5) їхня структура побудована на службовій ієрархії, підпорядкованості одних елементів іншими; діяльність суб'єктів сектору безпеки здійснюється професійним апаратом, спеціально підготовленим для виконання функції забезпечення безпеки і оборони; 6) функціонування суб'єктів безпеки і оборони здійснюється за певними напрямками, визначеними законами в певних галузях забезпечення безпеки і оборони (охорона правопорядку, розвідка, контррозвідка, оборона території, боротьба з злочинністю тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нормативно-правові акти та законопроекти

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2022)
2. Конституція Польщі. URL: <http://constitutions.ru/archives/182/2> (дата звернення 15.11.2022).
3. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998, № 35. Ст. 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення 15.11.2022)
4. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення 15.11.2022)
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997, № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2022)
6. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12> (дата звернення 15.11.2022)
7. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення 15.11.2022)
8. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794- VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення 15.11.2022)

9. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/conv#Text> (дата звернення 15.11.2022)
10. Про утворення Кабінету Міністрів Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 18 квітня 1991 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980-12> (дата звернення 15.11.2022)
11. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/671-2014-%D0%BF> (дата звернення 15.11.2022)
12. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: Постанова Верховної Ради України від 04.12.2014 № 22-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015, № 1. Ст. 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22-19#Text> (дата звернення 15.11.2022)
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення 15.11.2022)
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України. Стратегія від 16.02.2022 № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення 15.11.2022)

2. Монографії, статті, навчальні та практичні посібники

15. Барабаш Ю. Г., Бориславська О. М., Венгер В. М. Конституційне право : підручник. ОБСЄ. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2022. 312 с.
16. Бейкун А. Л., Ромашко О. М. Правове регулювання сектору безпеки і оборони: сутність та зміст. Юридична наука, 3 (105). С. 130-136.
17. Военный энциклопедический словарь : пред. гл. ред. комиссии Н. В. Огарков. М.: Воениздат, 1984. 863 с.
18. Ворона П. В., Мучник А. М. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: навч.-метод. посіб. Полтава: ПП Шевченко, 2010. 98 с.
19. Гаркавий С. В. Уряд України: проблеми конституційно-правового статусу. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2019. № 4. С. 15-21.
20. Гаруст Ю. В., Степановський В. С. Адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. № 1 (26). С. 123-127. URL: [https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1\(26\).24](https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1(26).24). (дата звернення 15.11.2022)
21. Горбулін В. П., Белов О. Ф., Лисицин Е. М. Актуальні питання організації стратегічного планування державної політики національної безпеки України. Стратегічна панорама. 1999. № 3. С. 12-19.
22. Державне управління: теорія і практика: моногр. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Юрінком Інтер, 1998. 431 с.
23. Джураєва О. О. Правоохоронна діяльність у забезпеченні правопорядку в сучасній державі. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 51. С. 440-445.
24. Журба Я. М. Дуалізм в організації виконавчої влади: спроба порівняльно-правового аналізу. Часопис Київського університету права. 2011. № 3. С. 130-139.
25. Каглинський О. Є. Правові засади діяльності Служби безпеки України як суб'єкта сфери безпеки і оборони. № 3. 2022. Нове українське право:

- актуальні проблеми публічного права. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.10> (дата звернення 15.11.2022)
26. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : монографія. Одеса: Юридична література, 2003. 472 с.
 27. Костюченко О. А. Конституційне право України: Навч.-метод. посібник для самот. вивч. дисц. К.: КНЕУ. 2011. 216 с.
 28. Кравченко В. В. Конституційне право України. К.: Атіка, 2010. 510 с.
 29. Кравчук В. М., Юхимюк О. М. Конституційно-правовий статус: питання дефініції: Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2010. № 25. С. 22-26.
 30. Кузьмук О. І. Воєнна організація України у світлі поглядів на сектор безпеки і оборони держави (2004-2010 рр.). Військово-науковий вісник. 2013. Вип. 19. С. 91-114.
 31. Лисенко О. М. Кабінет Міністрів України: становлення і функціонування (1990-1995 рр.). Політичний менеджмент. 2005. № 5 (14). С. 114-117.
 32. Ліпкан В. А. Основи права національної безпеки. Право України. 2009. № 1. С. 108-116.
 33. Мартинюк Р. С. Компетенційний дуалізм виконавчої влади: державно-правовий досвід П'ятої Французької Республіки та України. Право України. 2011. № 1. С. 198-205.
 34. Мартинюк Р. С. Президент України в системі стримувань і противаг на сучасному етапі. Підприємництво, господарство і право. 2008. № 8. С. 28-31
 35. Мартинюк Р. С. Проблеми визначення конституційно-правового статусу Президента України в умовах змішаної форми правління. Право України. 2009. № 5. С. 44-50.
 36. Мартинюк Р. С. Реалізація принципу поділу влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2007. 352 с.

37. Мельник С. М. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері військового управління: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Право і суспільство*. № 4. 2019. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-31> (дата звернення 15.11.2022)
38. Носач А. В. *Форми взаємодії Служби безпеки України з органами державної влади та громадськістю у сфері протидії тероризму. Європейські перспективи*. 2017. № 2. С. 72-78.
39. Пилипчук В. Г., Доронін В. М. *Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. «Інформація і право»*. № 2 (25). 2018. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/8_8.pdf (дата звернення 15.11.2022)
40. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. *Конституційне право України: Підруч. К. Наукова думка. Прецедент*. 2016. 344 с.
41. Поляков С. Ю. *Особливості статусу та місце Збройних Сил України у структурі сектора оборони держави. Часопис Київського університету права*. 2013/3. URL: <http://surl.li/unos> (дата звернення 15.11.2022)
42. Пономарьов С. П. *Загальна характеристика адміністративно-правового статусу суб'єктів сектору безпеки і оборони. Наукові записки. Серія: Право / редкол.: Є. Ю. Соболь, В. Г. Гриценко, О. В. Батанов та ін. Вип. 5. Кропивницький: ТОВ «Полімед-Сервіс», 2018. С. 67-71.*
43. Пономарьов С. П. *Сектор безпеки України: поняття, ознаки, зміст. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2017 рр.): зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 лист. 2017 р.). Х.: ХНУВС, 2017. С. 236-238.*
44. *Правове регулювання організації та діяльності суб'єктів сектора безпеки і оборони: збірник документів і матеріалів*. Беланюк М. В., Доронін І. М., Лебединська О. В., Радзієвська О. Г., Пилипчук В. Г., Шамара О. В., Фурашев В. М. К.: Видавничий дім «АртЕк». 2020. 756 с.

45. Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи. К.: Атіка. 2006. 256 с.
46. Савчин М. В. Здійснення арбітражних функцій Президентом в умовах дуалізму виконавчої влади: проблема «співіснування». Юридична газета. 2016. № 19 (79). С. 6-10.
47. Сало І. С. Шляхи забезпечення балансу влад в Україні у межах чинної конституційної моделі. Стратегічні пріоритети. № 1 (14). С. 61-68.
48. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підруч. К.: НАДУ, 2021. 621 с.
49. Слінько Т. М., Летнянчин Л. І., Колісник В. П. Конституційне право України: підручник. Харків: Право, 2020. 592 с.
50. Суб'єкт права. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 15.11.2022)
51. Тлумачний словник української мови: понад 12500 статей (близько 40000 слів). За ред. д-ра філол. наук, проф. В. С. Калашникова. 2-ге вид., випр. і доп. Х.: Прапор, 2006. 992 с.

3. Дисертації та автореферати

52. Долженко К. І. Адміністративне забезпечення інформаційної безпеки регіону: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2016. 198 с.
53. Катеринчук І. П. Правові засади інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. К., 2015. 507 с.
54. Масенко Ю. О. Державна інформаційна політика України: організаційно-правові аспекти здійснення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2011. 199 с.

55. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2018. 496 с.
56. Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Х., 2016. 573 с.

4. Судова практика

57. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони»: рішення Конституційного Суду України від 25.02.2009 № 5-рп/2009. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v005p710-09> (дата звернення 15.11.2022)